

JALOLIDDIN RUMIYNING GNOSEOLOGIK QARASHLARI

Samadov Jonmurod

*Denov tadbirkorlik va pedagogika instituti Tarix va falsafa
kafedrası o'qituvchisi*

ГНОСЕОЛОГИЧЕСКИЕ ВЗГЛЯДЫ ДЖАЛАЛИДИНА РУМИ

Самадов Жонмурод

*Денов Институт предпринимательства и педагогики
Преподаватель кафедры «Истории и философия»*

GNOSEOLOGICAL VIEWS OF JALALIDDIN RUMI

Samadov Jonmurod

*Denov Institute of Entrepreneurship and Pedagogy
Lecturer of the Department of History and Philosophy*

e-mail: samadov@mail.ru
Orcid: 0009-0008-9664-3241

Annotatsiya: Jaloliddin Rumi falsafasi, nafaqat diniy, balki gnoseologik, ontologik va psixologik sohalarida ham beqiyos ahamiyatga ega. Ushbu maqolada Rumiyning bilish falsafasi tahlil qilingan. Maqola Rumi ta'limoti va zamonaviy ilmiy tahlilni birlashtirib, hissiy va aqliy bilishning o'zaro aloqasi haqida yangi nazariy nuqtai nazarlarni taklif qiladi.

Kalit so'zlar: Rumi, falsafa, gnoseologiya, aqliy bilish, hissiy bilish, intuitsiya.

Аннотация: Философия Джалалуддина Руми имеет несравненное значение не только в религиозной, но и в эпистемологической, онтологической и психологической областях. В статье анализируется философия познания Руми. Статья объединяет учения Руми и современный научный анализ, предлагая новые теоретические взгляды на взаимосвязь эмоционального и интеллектуального познания.

Ключевые слова: Руми, философия, эпистемология, интеллектуальное знание, эмоциональное знание, интуиция.

Abstract: The philosophy of Jalaluddin Rumi is of incomparable importance not only in religious, but also in epistemological, ontological and psychological spheres. This article analyzes Rumi's philosophy of knowledge. The article combines Rumi's teachings and modern scientific analysis, offering new theoretical perspectives on the relationship between emotional and intellectual cognition.

Key words: Rumi, philosophy, epistemology, intellectual cognition, emotional cognition, intuition.

KIRISH (ВВЕДЕНИЕ / INTRODUCTION). Jaloliddin Rumi, tasavvuf va falsafaning eng yirik mutafakkirlaridan biri sifatida bilimning o'ziga xos shakllarini o'rgatadi. Unga ko'ra, haqiqiy bilim nafaqat tashqi idrok va aql orqali, balki ichki sezgi, qalbni poklash va ruhiy tajriba orqali erishiladi. Bu o'rganish usuli, ularning umumiy g'oyalari bilan mos keladigan zamonaviy ilmiy tahlillarni yaratadi. Ularning biri — his-tuyg'ular va aqlning bilim

jarayonida qanday aloqasi va buni qanday yaxshilash mumkinligi haqidagi masaladir.

Rumiyning falsafasida bilim, birinchi navbatda, qalbni poklash va ichki sezgilarni rivojlantirishga asoslangan. U haqiqiy bilimni, aql va tashqi idrok orqali emas, balki ruhiy tajriba va ichki sezgi orqali anglashni taklif qiladi.

**ADABIYOTLAR TAHLILI VA
METODLAR (ЛИТЕРАТУРА И МЕТОД /
MATERIALS AND METHODS).** Karl Yung [3]

va Abraham Maslovning [4] psixologik nazariyalarida, insonning ma'naviy rivojlanishi va ichki tajribalari, insonning haqiqiy bilimga erishish jarayonida muhim o'rin tutadi. Yungning arxetiplar nazariyasi, qalbni va ichki dunyoni tushunishning psixologik jihatlarini anglatadi, u ham Rumiya ta'limotlariga o'xshash tarzda, bilimga erishishning his-tuyg'ular va sezgilar orqali amalga oshirilishini ta'kidlaydi. Rumiyning falsafasida, aqlning chegaralarini oshirish uchun qalbni, ya'ni his-tuyg'ularni tozalash zarurati ko'rsatilgan. Rumiya: «Qalbni poklash, ilmning eng yuksak shaklidir», – deydi [5]. Bu fikr, psixologiyada, ayniqsa gumanistik psixologiyada, Maslov va Rojersning shaxsiy rivojlanish va ichki o'zgarishlar haqidagi yondoshuvlari bilan mos keladi.

MUHOKAMA (ОБСУЖДЕНИЕ / DISCUSSION). Rumiyning gnoseologiyasida, haqiqiy bilim nafaqat aql va idrok orqali erishiladi. Aslida, haqiqiy bilim qalbni poklash va ichki sezgini rivojlantirish orqali kiritiladi. «Masnaviy»da bilim va muhabbatning uyg'unligi ta'kidlanadi, bu esa ilm va qalbni birlashtirishning eng yaxshi usulidir. Rumiya, Alloh bilan birlashishning yuqori darajasi sifatida his-tuyg'ularni poklashni va qalbni ochishni taklif qiladi.

Zamonaviy ilmiy tahlil, ayniqsa psixologiya, nevrologiya va fenomenologiya sohaları Rumiyning qarashlariga bevosita bog'liqdir. Daniel Golemanning emotsional intellekt haqida yozgan kitobida, u his-tuyg'ularni boshqarish va ularni to'g'ri yo'naltirishning ilmiy jihatlarini ko'rsatadi. Goleman, aqlni rivojlantirishda his-tuyg'ularning o'zaro aloqasini tahlil qiladi, uning bu tahlillari Rumiya ta'limotlari bilan mos keladi, chunki Rumiya ham shaxsiy va ma'naviy rivojlanishning ahamiyatini ta'kidlaydi [1].

Rumiya falsafasining zamonaviy psixologiya va fenomenologiyaga ta'siri aniq seziladi. Fenomenologiyada, aql va sezgi o'rtasidagi farqni tushunish, ichki tajribani anglash va o'rganish zarurati mavjud. Edmund Husserlning fenomenologiyasidagi subyektiv tajriba va ichki holatni tushunish, Rumiya falsafasida bildirilgan ichki dunyo va qalbni anglashga o'xshashdir [2]. Bu insonning haqiqiy bilimga erishish jarayonidagi his-tuyg'ulardan qanday foydalanish zarurligini ko'rsatadi.

Jaloliddin Rumiya falsafasida haqiqiy bilimga erishish uchun his-tuyg'ular va aqlning uyg'unligi

zarur. Zamonaviy psixologiya va fenomenologiyada bu fikrni qo'llab-quvvatlovchi ko'plab tadqiqotlar mavjud. Rumiyning qarashlari, qalbni ochish va ichki sezgini rivojlantirish orqali bilimga erishishning mumkinligini ko'rsatadi. Bu yondoshuv psixologiya va ilm-fanning yangi yo'nalishlarida, insonning haqiqiy bilimga erishish jarayonini chuqurroq tushunishga yordam beradi.

NATIJALAR (РЕЗУЛЬТАТЫ / RESULTS). Jaloliddin Rumiya falsafasi, nafaqat diniy, balki gnoseologik, ontologik va psixologik sohalarida ham beqiyos ahamiyatga ega. Jaloliddin Rumiya tasavvuf va falsafa fanlarining eng yirik vakillaridan biri sifatida, bilimning o'ziga xos shakllarini o'rganadi. Rumiya, haqiqatni anglashda faqat tashqi dunyo va aqlning imkoniyatlarini o'rganish kifoya qilmasligini, balki qalb va sezgini poklash orqali Allohni anglashni tavsiya qiladi. Bu nuqtai nazar, zamonaviy ilmiy tahlil, ayniqsa fenomenologiya, psixologiya va humanistik psixologiyada ilgari surilgan g'oyalarga to'g'ri keladi.

«Aqlni to'xtat, qalbingni tingla» [5]. Ushbu so'zlar, bilimning faqat tashqi idrok orqali erishilishi mumkin emasligini, balki haqiqiy bilimning o'zini ichki dunyo va qalb orqali anglash zarurligini anglatadi. Rumiya haqiqiy bilimni aqldan tashqari **sezgi, ichki tajriba** va **ruhiy hislar** orqali olishni ta'kidlaydi. Bu, ayniqsa zamonaviy psixologiyada, insonning ichki dunyosini tushunishga qaratilgan yondoshuvlar bilan o'xshash.

Rumiya falsafasining **ontologik** asosida insonning haqiqiy mohiyati Allohning nuridan keladi. Insonning asosiy maqsadi esa bu nurni anglash, ya'ni Alloh bilan birlashishdir. «Masnaviy» asarida, Rumiya: «Inson o'z ichidagi nurni anglaganida, uning butun dunyosi nurga to'ladi», – deydi [5].

His-tuyg'ular va sezgi, insonni haqiqiy bilimga yetaklaydigan vositadir. Rumiya, haqiqatni anglashda faqat tashqi idrokka emas, balki **ichki ruhiy tajribalarga** va **sezgiga** tayanishni tavsiya etadi.

Rumiyning falsafasida ontologiya va gnoseologiya o'rtasidagi bog'liqlik alohida e'tiborga sazovor. Rumiya ko'ra, ontologik jihatdan insonning mohiyati – bu Allohning nuridan keladi, va haqiqiy bilimni anglash orqali uning barcha mavjudligi Allohga bog'lanadi. Unga ko'ra, inson o'z ichidagi haqiqiy nurni anglaganida, barcha mavjudotning mohiyatini tushunishi mumkin. Bu

tushuncha gnoseologiyaning asosiy prinsiplariga bevosita ta'sir qiladi, chunki haqiqiy bilim insonning qalbini poklash va ichki sezgilarni rivojlantirish orqali erishiladi.

Masnaviy asarida Rumi shunday yozadi:

«Haqiqiy bilim – bu qalbni sevgi bilan poklashdir. Sevgi qalbni yoritadi, ilm esa uni mustahkamlaydi» [5]. Bu yerda sevgining ilm bilan uyg'unlashishi ko'rsatilgan. Rumiya ko'ra, haqiqiy ilm qalbning tozaligi va his-tuyg'ularning yuksalishi orqali erishiladi. Aql va sezgi o'rtasidagi integratsiya bilimni o'rganishda muhim rol o'ynaydi. Uning falsafasida aql va his-tuyg'u ikkita alohida, ammo bir-birini to'ldiruvchi vosita sifatida ishlaydi. Rumiyning she'riyatida, ontologiya va gnoseologiya doimo bir-biriga bog'langan. Uning she'rlari, faqat go'zallikni yoki ma'naviy tasvirni yaratishdan ko'ra, chuqur ma'no va ilohiy bilimni anglashga chaqiradi. She'rlari orqali, Rumi insonni o'z ichki olamini anglashga va haqiqiy bilimga erishishga ilhomlantiradi. Uning she'riyati, tasavvufning maqsadi bo'lgan Alloh bilan birlashish yo'lida, insonga aqldan ko'ra ko'proq qalb va ruh orqali yondashishni ta'kidlaydi.

Rumiyning tasavvufiy tafakkurida haqiqiy bilimga erishish uchun aql va fikrning oshkoraligi emas, balki qalbning tozaligi zarur. Rumi «qalbni poklash»ni insonning haqiqiy mohiyatini anglash yo'li deb bilgan. «Qalb» – bu Allohning in'omi bo'lib, insonning ruhiy o'sishi va haqiqiy bilimga erishishi uchun uni tozalash lozim.

Rumi “Masnaviy”da shunday yozadi: «Insonning haqiqiy mohiyati uning qalbida yashiringan. Agar qalbingni tozalab, o'zingni anglasang, haqiqiy yuksalishga erishasan» [5]. Demak, Rumiyning ontologiyasida insonning

haqiqiy mohiyati uning ruhida va qalbida yashirin bo'lib, faqat ruhni tozalash orqali bu mohiyatni anglash mumkin.

XULOSA (ЗАКЛЮЧЕНИЕ/CONCLUSION).

Jaloliddin Rumi falsafasi, uning ontologik va gnoseologik qarashlari, insonning haqiqatni anglashdagi imkoniyatlarini o'rganishda yangi yondoshuvlarni yaratadi. Rumi ilmni faqat tashqi idrok orqali emas, balki qalbni poklash, ruhiy tajriba va ichki sezgilar orqali o'rganishni ta'kidlagan. Zamonaviy psixologiya va fenomenologiya, uning falsafasiga ta'sirini ko'rsatadi va bugungi kunda, bu falsafiy ta'limot yanada rivojlanib, yangi ilmiy tadqiqotlarning manbai bo'lib xizmat qilmoqda.

Rumiyning falsafasining zamonaviy ilm-fanga qo'shgan hissasi, nafaqat tasavvuf va din, balki psixologiya, fenomenologiya, va boshqa ilmiy sohalarida ham yangi yondoshuvlarni yaratishga yordam beradi. Zero, ma'naviy va ilmiy rivojlanishning uyg'unlashishi, zamonaviy dunyoda, insonning haqiqiy o'zligini tushunish va uni yuksaltirishda muhim ahamiyatga ega.

ADABIYOTLAR RO'YXATI (ИСПОЛЬЗОВААННАЯ ЛИТЕРАТУРА / REFERENCES)

1. Goleman D. Emotional Intelligence. Bantam Books. 1995.
2. Husserl E. Ideas: General Introduction to Pure Phenomenology. Macmillan. 1913.
3. Jung C. G. Psychological Aspects of the Self. Princeton University Press. 1953.
4. Maslow A. H. A Theory of Human Motivation. Psychological Review. 1943.
5. Rumi J. Masnaviy-i Ma'navi. Translated by E.H. Whinfield. 2004.

